

تبیین علی سرزندگی تحصیلی بر اساس الگوهای ارتباطی خانواده:
نقش واسطه‌ای ابرازگری هیجانی

**A Causal Explanation of Academic Buoyancy based on the Family
Communication Patterns: The Mediating Role of Emotional
Expressiveness**

Soheila Farahmand
PhD Candidate of Shiraz University

Mahboobeh Fouladchang, PhD
Shiraz University

محبوبه فولادچنگ
دانشیار دانشگاه شیراز

سهریلا فرحمند
دانشجوی دکتری دانشگاه شیراز

چکیده

تبیین علی سرزندگی تحصیلی بر اساس الگوهای ارتباطی خانواده با واسطه‌گری ابرازگری هیجانی دانش‌آموزان هدف این پژوهش بود. ۵۰۴ دانش‌آموز دبیرستانی (۲۶۱ دختر، ۲۴۳ پسر) شهر شیراز با روش نمونه‌برداری خوشه‌ای تصادفی چندمرحله‌ای انتخاب شدند و پرسشنامه تجدیدنظرشده الگوهای ارتباطی خانواده (فیتزپاتریک و ریچی، ۱۹۹۴)، پرسشنامه ابرازگری هیجانی (کینگ و امونز، ۱۹۹۰) و پرسشنامه سرزندگی تحصیلی (دهقانی‌زاده و دیگران، ۱۳۹۳) را تکمیل کردند. نتایج تحلیل مسیر نشان داد که مدل پیشنهادی با داده‌های این پژوهش برازش مناسب دارد و الگوهای ارتباطی خانواده تأثیر مستقیم و غیرمستقیم معنادار بر سرزندگی تحصیلی دانش‌آموزان دارد. بدین معنا که جهت‌گیری گفت‌و شنود تأثیر مستقیم مثبت و معنادار بر سرزندگی تحصیلی دانش‌آموزان دارد و افزایش ابرازگری هیجانی مثبت و کاهش ابرازگری هیجانی منفی سرزندگی تحصیلی را به صورت غیرمستقیم افزایش می‌دهد. همچنین نتایج نشان داد که جهت‌گیری هم‌نواپی به صورت غیرمستقیم و با افزایش ابرازگری هیجانی منفی سرزندگی تحصیلی را کاهش می‌دهد. در مجموع، نتایج بیانگر آن بود که ابرازگری هیجانی نقش واسطه‌ای بین الگوهای ارتباطی خانواده و سرزندگی تحصیلی دانش‌آموزان دارد.

واژه‌های کلیدی: الگوهای ارتباطی خانواده، سرزندگی تحصیلی، ابرازگری هیجانی

Abstract

This study examined the mediating role of emotional expressiveness in the relationship between academic buoyancy and family communication patterns. Five hundred and four students (261 girls, 243 boys) were selected from high school of Shiraz, Iran using multi-stage random cluster sampling. The participants completed the Revised Family Communication Patterns Questionnaire (Fitzpatrick & Ritchie, 1994), the Emotional Expressiveness Questionnaire (King & Emmons, 1990), and the Academic Buoyancy Questionnaire (Dehqanyzadeh et al, 2014). The results of path analysis indicated that the model had a good fit to the data. The family communication patterns had a significant direct and indirect effect on students' academic buoyancy. The conversation orientation had a significant positive direct effect on academic buoyancy. The conversation orientation increased academic buoyancy indirectly through increasing positive emotional expressiveness and decreasing negative emotional expressiveness. The conformity orientation decreased academic buoyancy indirectly through increasing negative emotional expressiveness. The findings suggested that emotional expressiveness had a mediating role in the relationship between family communication patterns and academic buoyancy.

Keywords: family communication patterns, academic buoyancy, emotional expressiveness

received: 4 september 2016

accepted: 8 January 2017

دریافت: ۹۵/۶/۱۴

پذیرش: ۹۵/۱۰/۱۹

Contact information: foolad@shirazu.ac.ir

این مقاله برگرفته از پایان نامه دکتری روان‌شناسی تربیتی دانشگاه شیراز است.

مقدمه

موفقیت در محیط‌های آموزشی مستلزم احساس انرژی و سرزندگی است (دوجین، روسن‌استایل، شاتس، اسمال‌بروک و داهمن، ۲۰۱۱؛ سولبرگ، هوپکینز، اوماندسن و هالواری، ۲۰۱۲). طرح مفهوم سرزندگی به روان‌شناسی مثبت‌نگر و اقدامات سلبگمن (۲۰۰۲) بازمی‌گردد. در حیطه تحصیلی، اولین بار مارتین و مارش (۲۰۰۶) مفهوم سرزندگی تحصیلی^۱ را مطرح و آن را توانایی برخورد موفقیت‌آمیز دانش‌آموزان در ارائه واکنش سازنده و مثبت برای انواع چالش‌ها و موانع زندگی تحصیلی یا مدرسه تعریف کردند. از نظر مارتین و مارش سرزندگی تحصیلی لازمه زندگی موفق و پیامدهای مثبت تحصیلی است و تاب‌آوری^۲ تحصیلی در چهارچوب روان‌شناسی مثبت منعکس می‌شود. سرزندگی تحصیلی یکی از شاخص‌های مهمی است که بر تربیت و یادگیری ثمربخش و موفقیت‌آمیز فرد اثر می‌گذارد و تحت تأثیر زمینه‌های هیجانی و ابرازگری هیجانی^۳ قرار دارد (مارتین، ۲۰۱۲؛ مارتین، ۲۰۱۵).

مارتین و مارش (۲۰۰۸) معتقدند سرزندگی تحصیلی تحت تأثیر عوامل فردی و محیطی است. یکی از این عوامل فردی، ابرازگری هیجانی است که به عنوان یکی از مؤلفه‌های اصلی هیجان‌ها و به معنی نمایش بیرونی هیجان بدون توجه به ارزش (مثبت یا منفی) یا شیوه ابراز آن (چهره‌ای، کلامی یا رفتاری) در نظر گرفته می‌شود (کرینک، اسمیت و نیل، ۲۰۰۲؛ سانتراک، ۲۰۰۸). این سازه به عنوان یک متغیر واسطه‌ای مهم، نقش مؤثری در کاهش تنیدگی و بیماری دارد (کینگ و امونز، ۱۹۹۰).

کینگ و امونز (۱۹۹۰) ابرازگری هیجانی را در سه بعد ابراز هیجان مثبت، ابراز هیجان منفی و ابراز صمیمیت^۴ مفهوم‌سازی کردند. به نظر آن‌ها ابرازگری به‌خودی‌خود عاملی برای سلامتی نیست بلکه احساس زیربنایی شخص درباره ابرازگری خویش است که می‌تواند سودمندی یا زیان‌آوری آن را مشخص کند. منظور از ابرازگری منفی، درجه‌ای است که گرایش به پاسخ‌های هیجانی منفی مثل نفرت، خشم، بی‌زاری و شرمساری در رفتار ابراز می‌شود. ابرازگری مثبت بیانگر درجه‌ای است که گرایش به پاسخ‌های هیجانی مثبت مثل شادمانی، خشنودی، علاقه‌مندی و دوست‌داشتن در رفتار ابراز

می‌شود و ابراز صمیمیت، بیانگر داشتن رفتار صمیمانه با دیگران است (هاسکت، استلتر، پروفیت و نایس، ۲۰۱۲؛ سالوینسکینی و زاردکیتی - ماتولیتن، ۲۰۱۴).

مطابق مدل ابرازگری هیجانی گراس و جان (۱۹۹۷) هیجان‌ها در رفتار ظاهر می‌شوند و تحت تأثیر تعامل‌های اجتماعی و روابط بین فردی با اعضای خانواده و دیگران قرار می‌گیرند. اگر هیجان به سبکی غلط ابراز شود یا در بافتی نامناسب رخ دهد یا خیلی شدید باشد و زیاد طول بکشد مشکل‌آفرین خواهد بود (کینگ، ۲۰۰۳). سالووی، بدال، دتویلر و مایر (۲۰۰۰) معتقدند که ابراز کلامی تجارب آسیب‌زا فرایند مقابله را آسان می‌کند و افشای هیجانی، نوعی خانه‌تکانی شناختی ایجاد می‌کند. ابرازگری هیجانی به عنوان یک متغیر واسطه‌ای مهم، نقش مؤثری در کاهش تنیدگی و بیماری دارد (امونز و کلی، ۱۹۹۵؛ نیکولیوا، ۲۰۱۴).

سرزندگی تحصیلی همانند سایر سازه‌های روان‌شناختی، تحت تأثیر عوامل محیطی نیز قرار دارد اما به دلیل نبودن پیشایندهای محیطی آن به‌طور محدود بررسی شده است. یکی از پیشایندهای محیطی که کمتر مورد توجه پژوهشگران بوده، الگوهای ارتباطی خانواده^۵ است.

اولین مدل در زمینه الگوهای ارتباطی خانواده از سوی چفی، مک‌لئود و آنکین (۱۹۷۱) ارائه شد و طبق آن محیط ارتباطی خانواده بر تحول ادراک، واقعیت فرزندان و جامعه‌پذیری آنان تأثیر می‌گذارد (فیتزپاتریک، ۲۰۰۴). پس از آن، فیتزپاتریک و ریچی (۱۹۹۴) با بررسی نظریه چفی و دیگران (۱۹۷۱) دو نوع جهت‌گیری ارتباطی خانواده را مطرح کردند: جهت‌گیری گفت‌وشنود^۶ و جهت‌گیری هم‌نوایی^۷. از نظر آن‌ها جهت‌گیری گفت‌وشنود درجه‌ای است که خانواده‌ها شرایطی را فراهم می‌کنند تا همه اعضا تشویق به شرکت آزادانه و راحت در تعامل‌ها و بحث و تبادل نظر درباره گستره وسیعی از موضوع‌ها بدون محدودیت زمانی شوند. جهت‌گیری هم‌نوایی را نیز به عنوان میزان تأکید خانواده‌ها بر یکسان‌سازی بازخوردها، ارزش‌ها و عقاید در نظر گرفتند. در الگوی هم‌نوایی تأکید تعامل‌های خانواده بر اجتناب از تعارض، حرف‌شنوی فرزندان از والدین و بزرگسالان و عمل کردن مطابق میل والدین است (فیتزپاتریک، ۲۰۰۴؛ فاراهاتی، ۲۰۱۱؛ لیرلی و هوپر، ۲۰۱۳).

1. academic buoyancy
2. resilience

3. emotional expressiveness
4. expressive cordiality

5. family communication patterns
6. conversation orientation

7. conformity orientation

تحت رفتارهای پرخاشگرانه کلامی یا جسمی والدین بودند، ابرازگری هیجانی منفی و رفتارهای پرخاشگرانه بیشتری در مدرسه نشان دادند. یافته‌های سبزی و شیخ‌الاسلامی (۱۳۹۴) نیز نشان داد که جهت‌گیری گفت‌و شنود پیش‌بینی‌کننده منفی و معنادار بی‌ثباتی و واپس‌روی هیجانی و سازش‌نیافتگی اجتماعی است. برعکس، جهت‌گیری هم‌نوایی پیش‌بینی‌کننده مثبت و معنادار مؤلفه‌های بی‌ثباتی هیجانی و سازش‌نیافتگی اجتماعی است. گرانفسکی، کوپمن، کاریچ و کات (۲۰۰۹) نیز دریافتند که ابراز هیجان‌های مثبت به‌عنوان متغیر واسطه‌ای بر نشاط روان‌شناختی، جسمانی، و بین‌فردی تأثیر می‌گذارد و مهم‌ترین عامل پیش‌بینی‌کننده سازگاری مثبت است.

در مجموع پژوهش‌هایی که تاکنون در زمینه سرزندگی انجام شده بیشتر به بررسی نقش عوامل فردی دیگری مثل مقابله سازش‌یافته (پوتواین، کونورس، سیمس و داگلاس- اسبورن، ۲۰۱۲)، تاب‌آوری (مارتین و مارش، ۲۰۰۹)، مشکلات روان‌شناختی اضطراب و افسردگی (مارتین، گینز، براکت، مالبرگ و هال، ۲۰۱۳)، نتایج تحصیلی (مارتین، ۲۰۱۲) و عوامل انگیزشی مثل اعتماد به خود، همکاری، تعهد، خویشتن‌داری و مهار (مارتین، کولمار، داوی و مارش، ۲۰۱۰) در سرزندگی تحصیلی پرداخته‌اند. با وجود اهمیت این عوامل فردی، نقش ابراز هیجان‌ها مورد غفلت قرار گرفته و بیشتر به سازه‌هایی مثل مقابله یا مهار هیجانی و سازه‌های مشابه اشاره شده است. از طرفی ابرازگری هیجانی اگرچه مورد توجه صاحب‌نظران حوزه بالینی قرار گرفته اما در حیطه تحصیلی و تربیتی به آن توجه نشده است. به ویژه در مورد نقش آن در سرزندگی تحصیلی اطلاعاتی در دست نیست.

با توجه به نقش کارکردی هیجان‌ها که سازگاری با محیط و پاسخ‌های سازش‌یافته است، این پرسش مطرح می‌شود که آیا ابرازگری هیجانی سرزندگی تحصیلی را تحت تأثیر قرار می‌دهد؟ به بیان دیگر روشن نیست که آیا در حیطه تحصیلی نیز ابرازگری هیجانی سرزندگی تحصیلی را تحت تأثیر قرار می‌دهد و این تأثیر چگونه و تحت تأثیر چه متغیرهایی است. موضوعی که پژوهش حاضر به آن پرداخته است.

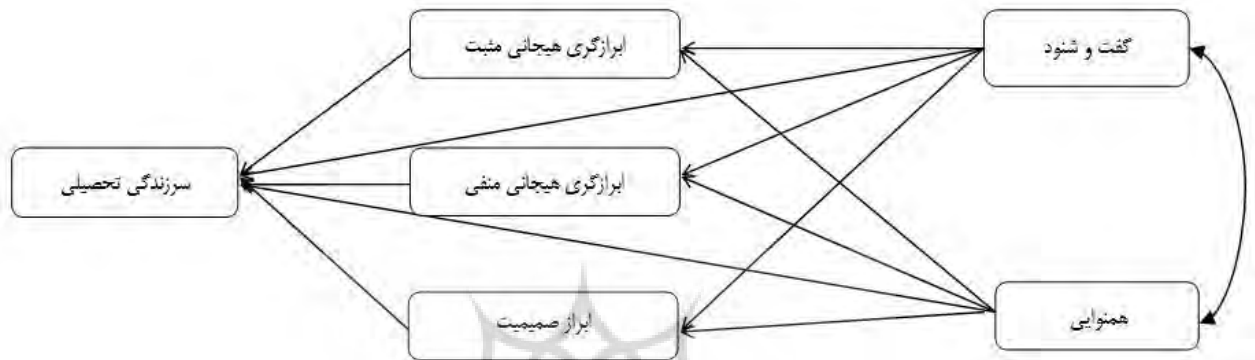
اهمیت و ضرورت پژوهش حاضر آن است که با نگاهی نو

در مورد نقش خانواده در سرزندگی تحصیلی پژوهش‌های اندکی انجام شده است. ولی با توجه به این‌که مارتین و مارش (۲۰۰۸) و مارتین (۲۰۱۲) نشان دادند که تاب‌آوری یکی از شاخص‌های مهم سرزندگی تحصیلی است، می‌توان در این زمینه به پژوهش‌های مربوط به تاب‌آوری تحصیلی اشاره کرد. نتایج برخی پژوهش‌ها حاکی از وجود رابطه الگوهای ارتباطی خانواده با تاب‌آوری تحصیلی است (هسنیزا، یوسف و هسیم، ۲۰۱۳؛ چنگا، ویلدب، هولمانب و اوترپوهل، ۲۰۱۴؛ هاشمی و جوکار، ۱۳۹۳؛ کشتکاران، ۱۳۸۸) به‌گونه‌ای که جهت‌گیری گفت‌و شنود پیش‌بینی‌کننده مثبت و بعد هم‌نوایی پیش‌بینی‌کننده منفی تاب‌آوری تحصیلی است.

دهقانی‌زاده، حسین‌چاری، مرادی و سلیمانی‌خشاب (۱۳۹۳) مشاهده کردند که از بین ابعاد الگوهای ارتباطات خانواده، جهت‌گیری گفت‌و شنود به صورت مستقیم سرزندگی تحصیلی را پیش‌بینی می‌کند. فرخی و سبزی (۱۳۹۴) نیز نشان دادند که جهت‌گیری گفت‌و شنود با فراهم‌کردن زمینه‌های تعامل بیشتر برای اعضا و تحول بسیاری از توانایی‌های فردی منجر به شادکامی فرزندان می‌شود.

در زمینه نقش خانواده در ابرازگری هیجانی، چویی (۲۰۱۲) نشان داد والدینی که روابط خانوادگی مطلوب دارند و به فرزندان فرصت شرکت در بحث و گفت‌وگو می‌دهند و از سبک‌های گرم و پذیرنده استفاده می‌کنند، فرزندان‌شان در ارتباطات اجتماعی خود با دیگران، هیجان‌های مثبت بیشتری را بروز می‌دهند. برخی پژوهشگران (چنگا و دیگران، ۲۰۱۴؛ ماتی‌جویکا، تودروویکب و جووانوویک، ۲۰۱۴؛ مورالس، ریستینا، جانکوویسکی، ولمر و راندلر، ۲۰۱۴؛ فریارا، نلاس، دورت، گریلو و ناو، ۲۰۱۳؛ صبری، فولادچنگ، محمدی‌دهقانی و گلزار، ۱۳۹۲) نیز مشاهده کردند والدینی که از الگوهای سختگیرانه استفاده می‌کنند و رابطه هم‌نوایی با فرزندان دارند، فرزندان‌شان دارای رفتارهای پرخاشگرانه و مشکلات ارتباطی با همسالان هستند و هیجان‌های منفی بیشتری ابراز می‌کنند. همچنین در پژوهش سامانی، سهرابی‌شکفتی و منصوری (۱۳۹۰) سبک والدگری سختگیرانه منجر به بروز مشکلات هیجانی در فرزندان شد و در پژوهش هاسکت و دیگران (۲۰۱۲) دانش‌آموزانی که

اولین بار در جایگاه متغیر واسطه‌ای برای پیش‌بینی سرزندگی تحصیلی می‌آزماید و با پرکردن این خلاء، به بدنه دانش موجود می‌افزاید. این امر گویای اهمیت نظری این پژوهش است، به ویژه این که نرخ سرزندگی در مدارس ایران پایین است (نیازآذری، ۱۳۹۲) و به همین دلیل لازم است پیشایندها و واسطه‌های این سازه شناخته شود. مدل مفهومی این پژوهش در شکل ۱ ارائه شده است.

شکل ۱. مدل پیشنهادی پژوهش حاضر

بودند که به شیوه نمونه‌برداری خوشه‌ای تصادفی چندمرحله‌ای از بین مدارس مختلف چهار ناحیه شیراز انتخاب شدند. بدین صورت که ابتدا از هر ناحیه ۴ مدرسه (یک مدرسه دخترانه و یک مدرسه پسرانه از متوسطه اول و یک مدرسه دخترانه و یک مدرسه پسرانه از متوسطه دوم) به صورت تصادفی انتخاب شدند و سپس کل دانش‌آموزان حاضر در کلاس مورد ارزیابی قرار گرفتند. در مجموع تعداد ۸ کلاس دخترانه (۲۶۱ نفر) و ۸ کلاس پسرانه (۲۴۳ نفر) نمونه پژوهش حاضر را تشکیل داد.

پرسشنامه سرزندگی تحصیلی^۱ (دهقانی‌زاده، حسین‌چاری، مرادی و سلیمانی‌خشاب، ۱۳۹۳). این پرسشنامه شامل ۹ ماده است که ۴ ماده آن از نسخه انگلیسی پرسشنامه سرزندگی تحصیلی مارتین و مارش (۲۰۰۶) استخراج شده است. پاسخ‌ها بر مبنای مقیاس ۷ درجه‌ای از نوع لیکرت (کاملاً مخالف ۱ تا کاملاً موافق ۷) محاسبه می‌شوند. نمره کل از ۹ تا ۶۳ متغیر خواهد بود و نمره بیشتر بیانگر سرزندگی تحصیلی بالاتر است. مقیاس مارتین و مارش (۲۰۰۶) از نظر همسانی درونی^۲ و بازآزمایی مطلوب بود (آلفای کرونباخ، ۰/۸۰ و ضریب بازآزمایی، ۰/۶۷). ضرایب آلفای کرونباخ این مقیاس در فرهنگ ایرانی، از طریق دهقانی‌زاده و دیگران (۱۳۹۳) با حذف ماده ۸، برابر با

و با معرفی متغیرهایی از حوزه بالینی نظیر ابرازگری هیجانی در عرصه آموزش و تحصیل، مسیر جدیدی را روی دانش موجود در این زمینه می‌گشاید و چون در زمینه ابرازگری هیجانی در حیطه تحصیلی پژوهش‌های کمتری انجام شده و نقش واسطه‌ای ابرازگری هیجانی تاکنون بررسی نشده است این پژوهش می‌تواند سازوکار تأثیر خانواده بر سرزندگی تحصیلی را روشن کند. مدل پژوهش حاضر این سازه را برای

با توجه به آنچه پیشتر بیان شد پرسش‌های پژوهش عبارت است از:

۱. آیا بین الگوهای ارتباطی خانواده و سرزندگی تحصیلی رابطه وجود دارد؟
۲. آیا بین الگوهای ارتباطی خانواده و مؤلفه‌های ابرازگری هیجانی رابطه وجود دارد؟
۳. آیا مؤلفه‌های ابرازگری هیجانی در رابطه بین الگوهای ارتباطی خانواده با سرزندگی تحصیلی نقش واسطه‌ای ایفا می‌کند؟

روش

این پژوهش از نوع همبستگی بود که در آن روابط بین متغیرهای مشاهده‌شده الگوهای ارتباطی خانواده (متغیر برون‌زاد)، ابرازگری هیجانی (متغیر واسطه‌ای)، و سرزندگی تحصیلی (متغیر درون‌زاد) در قالب الگوی تحلیل مسیر بررسی شد. جامعه آماری این پژوهش شامل همه دانش‌آموزان متوسطه شهر شیراز بود که در سال تحصیلی ۹۵-۹۴ مشغول به تحصیل بودند. تعداد افراد نمونه بر اساس دیدگاه کلاین (۲۰۱۱) چهار برابر تعداد ماده‌ها در نظر گرفته شد. بنابراین با توجه به تعداد ماده‌های پرسشنامه‌ها، شرکت‌کنندگان در این پژوهش ۵۰۴ نفر

1. Academic Buoyancy Questionnaire (ABQ)

2. internal consistency

کردند و به منظور بررسی روایی همگرا^۱، بین پرسشنامه ابرازگری هیجانی و پرسشنامه شخصیت چندبعدی^۲ (تلگین، ۱۹۸۲) همبستگی مثبت و معنادار ۰/۵۵ یافتند.

در این پژوهش از روش تحلیل عاملی تاییدی برای تعیین روایی ابزار استفاده شد. بررسی ساختار عاملی پرسشنامه با استفاده از تحلیل مؤلفه اصلی با چرخش متعامد واریماکس، شاخص KMO (شاخص کفایت نمونه‌برداری) را برابر ۰/۷۱ و مقدار آزمون کرویت بارلت را برابر با ۱۱۸۲/۱۹، $P < ۰/۰۰۰$ نشان داد. علاوه بر این، اعتبار این مقیاس با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ برای ابراز هیجانی مثبت، ابراز صمیمیت و ابراز هیجانی منفی به ترتیب ۰/۶۵، ۰/۶۸ و ۰/۶۱ بود.

پرسشنامه تجدید نظر شده الگوهای ارتباطی خانواده^۳

(فیتزپاتریک و ریچی، ۱۹۹۴). این پرسشنامه خودگزارش‌دهی و دارای ۲۶ ماده است. پاسخ به هر عبارت در دامنه‌ای از ۱ (بسیار مخالف) تا ۵ (بسیار موافق) قرار دارد. فیتزپاتریک (۲۰۰۴) اعتبار این مقیاس را با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ برای دو بعد گفت‌و شنود برابر ۰/۸۹ (دامنه ۰/۹۲ تا ۰/۸۴) و هم‌نوایی ۰/۷۹ (دامنه ۰/۸۴ تا ۰/۷۳) گزارش کردند و روایی این پرسشنامه را از هر سه دیدگاه محتوایی، ملاکی و سازه مطلوب گزارش کردند. همچنین روایی سازه این ابزار از سوی کوروش‌نیا (۱۳۸۵) با استفاده از روش تحلیل عاملی بررسی شده است و مقدار شاخص KMO را ۰/۸۵ و مقدار آزمون کرویت بارلت را ۱۳۱۹/۴۹، $P < ۰/۰۰۰$ گزارش کرده است. علاوه بر این، اعتبار این مقیاس با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ برای دو بعد گفت‌و شنود و هم‌نوایی به ترتیب برابر ۰/۸۷ و ۰/۸۱ گزارش شده است (کوروش‌نیا، ۱۳۸۵).

در این پژوهش نیز اعتبار پرسشنامه از طریق آلفای کرونباخ محاسبه شد که مقدار آن برای جهت‌گیری گفت‌و شنود و جهت‌گیری هم‌نوایی به ترتیب ۰/۹۱ و ۰/۸۷ به دست آمد. روایی نیز از طریق محاسبه ضریب همبستگی بین هر یک از ابعاد با ماده‌های تشکیل‌دهنده آن‌ها محاسبه شد. دامنه این همبستگی‌ها برای جهت‌گیری گفت‌و شنود از ۰/۶۲ تا ۰/۷۷ و برای جهت‌گیری هم‌نوایی از ۰/۶۳ تا ۰/۷۶ بود و ضرایب در

۰/۸۰ و ضریب بازآزمایی برابر با ۰/۷۳ بود. دامنه همبستگی ماده‌ها با نمره کل بین ۰/۵۱ تا ۰/۶۸ بود. همچنین نتایج نشان داد که ماده‌ها از همسانی درونی و ثبات رضایت‌بخشی برخوردارند. بررسی ساختار عاملی (روایی سازه) پرسشنامه با استفاده از تحلیل مؤلفه اصلی با چرخش متعامد واریماکس، با میزان کفایت نمونه‌برداری کیسر-میر-اولکین^۱ ۰/۸۳ و آزمون کرویت بارلت^۲ (شاخص معناداری ماتریس همبستگی) ۳۶۰/۶۱۱ نشانگر وجود شواهد کافی برای انجام تحلیل عاملی بود. نمودار سنگ‌ریزه^۳ و مقادیر ارزش‌های ویژه بالاتر از یک نشان داد که یک عامل قابل استخراج است. در مجموع ۹ ماده مذکور ۳۷ درصد واریانس را تبیین کرد.

در این پژوهش نیز اعتبار پرسشنامه از طریق آلفای کرونباخ محاسبه شد که مقدار آن ۰/۸۷ به دست آمد. برای تعیین روایی، از روش تحلیل عاملی با استفاده از تحلیل مؤلفه‌های اصلی با چرخش واریماکس بر ۹ ماده پرسشنامه انجام شد. میزان کفایت نمونه‌برداری (شاخص KMO) برابر ۰/۸۹ و مقدار آزمون کرویت بارلت برابر با ۱۶۲۶/۲۸۳، $P < ۰/۰۰۰$ بود.

پرسشنامه ابرازگری هیجانی^۴ (کینگ و امونز، ۱۹۹۰). این

پرسشنامه به منظور بررسی نحوه ابراز هیجان طراحی شده و دارای سه زیرمقیاس ابراز هیجان مثبت، ابراز صمیمیت و ابراز هیجان منفی است. دامنه پاسخ به هر ماده در اصل ۷ درجه‌ای و از کاملاً موافقم تا کاملاً مخالفم متغیر است که به منظور تسهیل پاسخ‌گویی برای پاسخ‌دهندگان، به ۵ درجه محدود شد. روش نمره‌گذاری به شیوه لیکرت که به پاسخ کاملاً موافقم نمره ۵ و به پاسخ کاملاً مخالفم نمره ۱ تعلق می‌گیرد. البته در مورد ماده ۱۵ روش نمره‌گذاری معکوس است.

اعتبار این مقیاس به‌وسیله رفیعی‌نیا، رسول‌زاده طباطبایی و آزادفلاح (۱۳۸۵) با استفاده از روش همسانی درونی و محاسبه ضریب آلفای کرونباخ بررسی شد و مقدار آن برای ابراز هیجان مثبت، ابراز صمیمیت و ابراز هیجان منفی به ترتیب ۰/۶۸، ۰/۶۵، ۰/۵۹ به دست آمد. کینگ و امونز (۱۹۹۰) ضریب آلفای کرونباخ را برای زیرمقیاس‌های آن به ترتیب ۰/۷۰، ۰/۷۴ و ۰/۶۳ عنوان

1. Kaiser-Meyer-Olkin (KMO)

2. Bartlett's test of sphericity

3. scree plot

4. Emotional Expressiveness Questionnaire (EEQ)

5. convergent validity

6. Multidimensional Personality Questionnaire (MPQ)

7. Family Communication Patterns Revised Questionnaire (FCPRQ)

سطح $P < 0.001$ معنادار بود.

یافته‌ها

در جدول ۱ میانگین، انحراف استاندارد و ضرایب همبستگی متغیرها مورد بررسی آمده است.

برای تحلیل داده‌ها از آزمون همبستگی و تحلیل مسیر استفاده شد.

جدول ۱

میانگین، انحراف استاندارد و همبستگی متغیرهای پژوهش

متغیرها	M	SD	۱	۲	۳	۴	۵
۱. جهت‌گیری گفت‌و شنود	۳۹/۵۲	۱۰/۸۵	-				
۲. جهت‌گیری همنوایی	۲۵/۱۵	۸/۶۱	-۰/۴۸**	-			
۳. ابرازگری هیجانی مثبت	۱۰/۰۸	۲/۰۳	۰/۱۷**	۰/۰۹	-		
۴. ابرازگری هیجانی منفی	۷/۷۸	۲/۸۰	-۰/۲۱**	۰/۲۴**	۰/۰۱	-	
۵. ابراز صمیمیت	۸/۷۷	۲/۶۰	-۰/۱۲**	۰/۱۹**	-۰/۰۴	۰/۳۴**	-
۶. سرزندگی تحصیلی	۲۹/۶۳	۸/۲۹	۰/۱۸**	-۰/۰۹*	۰/۱۹**	۰/۳۰**	-۰/۱۵**

* $P < 0.05$ ** $P < 0.01$

تحصیلی معنادار نیست. بررسی شاخص‌های اصلاح مدل در این مرحله نشان داد که مدل مفروض پژوهش دارای برازش نیست. بدین ترتیب، مدل اولیه اصلاح شد و بعد از حذف مسیرهای دارای ضرایب استاندارد غیرمعنادار که شامل مسیر مستقیم همنوایی (به ابرازگری هیجانی مثبت و سرزندگی تحصیلی) و گفت‌و شنود (به ابراز صمیمیت) و ابراز صمیمیت (به سرزندگی تحصیلی) بود، مجدداً شاخص‌های برازش مدل محاسبه شد (جدول ۲).

همانگونه که جدول ۱ نشان می‌دهد همبستگی بین متغیرهای پژوهش معنادار بود که مجوزی برای انجام تحلیل مسیر در مرحله بعدی بود.

برای بررسی رابطه الگوهای ارتباطی خانواده با سرزندگی تحصیلی با واسطه‌گری ابرازگری هیجانی از روش تحلیل مسیر استفاده شد. بعد از استخراج مدل اولیه، مشخص شد که ضرایب استاندارد مسیرهای جهت‌گیری همنوایی به سرزندگی تحصیلی و نیز مسیر ابراز صمیمیت به سرزندگی

جدول ۲

شاخص‌های برازش مدل، قبل و بعد از اصلاح

شاخص‌ها	χ^2/df	RMSEA	CFI	TLI	IFI	RFI	NFI	AGFI	GFI
قبل از اصلاح مدل	۱۷/۵۵۲	۰/۱۸۱	۰/۸۴۲	۰/۸۴۰	۰/۸۴۶	۰/۱۹۲	۰/۸۳۸	۰/۷۷۷	۰/۹۶۷
بعد از اصلاح مدل	۰/۷۰۵	۰/۰۴۳	۰/۹۹۹	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۰/۹۶۸	۰/۹۸۷	۰/۹۹۰	۰/۹۹۷

بر اساس جدول ۲، که شاخص برازش مدل در دو مرحله قبل و بعد از اصلاح را نشان می‌دهد، می‌توان گفت که شاخص‌های برازش بعد از اصلاح مدل، بیانگر برازش مطلوب مدل است. در این راستا، جدول ۳ ضرایب مسیر متغیرها را نشان می‌دهد. الگوی نهایی پژوهش همراه با ضرایب استاندارد مسیرها بعد از اصلاح مدل در شکل ۲ نشان داده شده است.

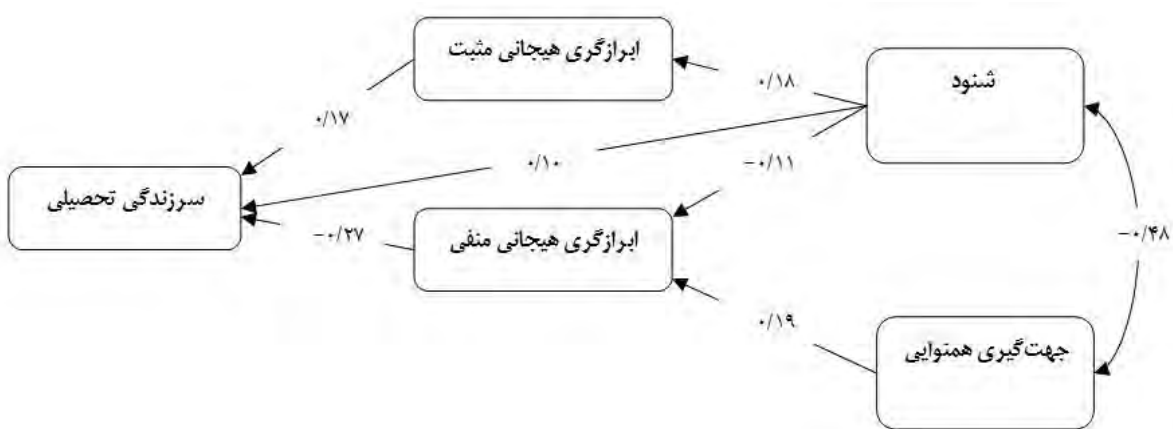
در بررسی معناداری اثرات غیرمستقیم، از روش بوت‌استرپ^۱ با فاصله اطمینان ۹۵ درصدی استفاده شد که نتایج آن در جدول ۳ آمده است.

نتایج آزمون بوت‌استرپ در جدول ۳ نشان داد که سهم واسطه‌گری ابرازگری هیجانی در مسیر جهت‌گیری گفت‌و شنود به سرزندگی تحصیلی برابر ۰/۰۵۹ (حد پایین ۰/۰۳ و حد بالا ۰/۰۹ در فاصله اطمینان ۹۵ درصدی) معنادار است ($P < 0.000$). همچنین سهم واسطه‌گری ابرازگری هیجانی در مسیر جهت‌گیری همنوایی به سرزندگی تحصیلی برابر ۰/۰۵۲ (حد پایین ۰/۰۸- و حد بالا ۰/۰۳-) در فاصله اطمینان ۹۵ درصدی) معنادار است ($P < 0.000$). قرارنگرفتن صفر در این فاصله اطمینان حاکی از معناداری این مسیر غیرمستقیم و در نتیجه تأیید فرضیه مربوط به آن است. در جدول ۴ اثرات مستقیم، غیرمستقیم و کل نشان داده شده است.

بر اساس جدول ۲، که شاخص برازش مدل در دو مرحله قبل و بعد از اصلاح را نشان می‌دهد، می‌توان گفت که شاخص‌های برازش بعد از اصلاح مدل، بیانگر برازش مطلوب مدل است. در این راستا، جدول ۳ ضرایب مسیر متغیرها را نشان می‌دهد. الگوی نهایی پژوهش همراه با ضرایب استاندارد مسیرها بعد از اصلاح مدل در شکل ۲ نشان داده شده است.

در بررسی معناداری اثرات غیرمستقیم، از روش بوت‌استرپ^۱ با فاصله اطمینان ۹۵ درصدی استفاده شد که نتایج آن در جدول ۳ آمده است.

نتایج آزمون بوت‌استرپ در جدول ۳ نشان داد که سهم

شکل ۲. الگوی نهایی پژوهش

جدول ۳

برآورد اثرات غیرمستقیم مربوط به نتایج بوت استرپ و معناداری مسیرهای غیرمستقیم

مسیر	مقدار بوت استرپ	حد پایین	حد بالا	سطح معناداری
اثر غیرمستقیم جهت گیری گفت و شنود به سوزندگی تحصیلی	۰/۰۵۹	۰/۰۳	۰/۰۹	۰/۰۰۰
اثر غیرمستقیم جهت گیری همنوایی به سوزندگی تحصیلی	-۰/۰۵۲	-۰/۰۸	-۰/۰۳	۰/۰۰۰

جدول ۴

اثرات مستقیم، غیرمستقیم و کل متغیرهای پژوهش

مسیر	اثر مستقیم	اثر غیرمستقیم	اثر کل
به سوزندگی تحصیلی			
از گفت و شنود	۰/۱۰	۰/۰۶	۰/۱۶
از همنوایی	-	-۰/۰۵	-۰/۰۵
از ابرازگری هیجانی مثبت	۰/۱۷	-	۰/۱۷
از ابرازگری هیجانی منفی	-۰/۲۷	-	-۰/۲۷
به ابرازگری هیجانی مثبت			
از گفت و شنود	۰/۱۸	-	۰/۱۸
به ابرازگری هیجانی منفی			
از گفت و شنود	-۰/۱۱	-	-۰/۱۱
از همنوایی	۰/۱۹	-	۰/۱۹
به ابراز صمیمیت			
از همنوایی	۰/۱۹	-	۰/۱۹

معنادار پیش بینی کند.

بحث

پژوهش حاضر با هدف بررسی روابط بین متغیرهای الگوهای ارتباطی خانواده، ابرازگری هیجانی و سوزندگی تحصیلی دانش آموزان در قالب الگوی تحلیل مسیر انجام شد. یافته‌ها نشان داد که از بین ابعاد الگوهای ارتباطی خانواده جهت گیری گفت و شنود خانواده پیش‌بینی کننده مثبت و معنادار

نتایج جدول ۴ نشان داد که جهت گیری گفت و شنود خانواده توانسته است سوزندگی تحصیلی ($=0/10$) و ابرازگری هیجانی مثبت ($=0/18$) را به‌طور مثبت و معنادار و ابرازگری هیجانی منفی ($=-0/11$) را به‌طور منفی و معنادار پیش‌بینی کند. این در حالی است که جهت گیری همنوایی خانواده توانسته است ابرازگری هیجانی منفی ($=0/19$) و ابراز صمیمیت ($=0/19$) را به‌طور مثبت و

سرزندگی تحصیلی دانش‌آموزان است. مطابق مبانی نظری الگوهای ارتباطی خانواده، در خانواده‌های دارای جهت‌گیری گفت‌وشنود، فرزندان در بحث‌های خانوادگی شرکت کرده و یاد می‌گیرند که چگونه با مسائل مختلف روبه‌رو شوند و در مواقع بروز مشکل دستخوش احساسات منفی نشوند و این وضعیت در نهایت منجر به حل مسئله شده و از بروز احساسات ناخوشایند، غم و اندوه، افسردگی، اضطراب یا تنیدگی در فرزندان جلوگیری می‌کند. در نتیجه فرزندان تاب‌آوری بالاتری را نشان می‌دهند (فراهاتی، ۲۰۱۱). همچنان که گفته شد صاحب‌نظران معتقدند تاب‌آوری یکی از شاخص‌های مهم سرزندگی تحصیلی است (مارتین و مارش، ۲۰۰۸؛ مارتین، ۲۰۱۲). مرادی و چراغی (۱۳۹۳) با بررسی یک الگوی علی تجربی از روابط بین ادراک از ارتباط خانواده، ساختار کلاس، انگیزش و خودگردانی تحصیلی و سرزندگی تحصیلی نشان دادند که جهت‌گیری گفت‌وشنود به صورت مستقیم و مثبت قدرت پیش‌بینی سرزندگی تحصیلی را دارد. بنابراین می‌توان گفت در خانواده‌های دارای گفت‌وشنود بالا فرزندان از رویارویی با مسائل چالش‌برانگیز نمی‌هراسند و قدرت انطباق، سازگاری، تاب‌آوری و عملکرد مؤثرتری خواهند داشت. این شرایط، احساس توانایی مهار عوامل بیرونی و درونی را در نوجوان ایجاد می‌کند و این احساس سبب افزایش سرزندگی تحصیلی در آنان می‌شود.

این یافته با پژوهش‌های دیگر (چنگا و دیگران ۲۰۱۴؛ صبری و دیگران، ۱۳۹۲؛ هاشمی و جوکار، ۱۳۹۳؛ دهقانی‌زاده و دیگران، ۱۳۹۳؛ کشتکاران، ۱۳۸۸) که نشان دادند جهت‌گیری گفت‌وشنود پیش‌بینی‌کننده مثبت تاب‌آوری تحصیلی و سرزندگی تحصیلی است همسویی دارد و بر نقش گفت‌وشنود و امکان اظهارنظر فرزندان در خانواده در سرزندگی تحصیلی تأکید می‌کند. یافته دیگر پژوهش حاضر مربوط به نقش الگوهای ارتباطی خانواده در ابرازگری هیجانی است. همانطور که مشاهده شد جهت‌گیری گفت‌وشنود خانواده، ابرازگری هیجانی مثبت را به‌طور مثبت و معنادار و ابرازگری هیجانی منفی را به‌طور منفی و معنادار پیش‌بینی می‌کند. افزون بر این، جهت‌گیری هم‌نواپی به‌طور مثبت و معنادار ابراز هیجان منفی

و ابراز صمیمیت را پیش‌بینی می‌کند. مطابق نظریه‌های شناختی-اجتماعی، ابرازگری هیجانی بر نقش بافت خانوادگی بر ابراز هیجان تأکید دارند و این یافته قابل توجیه است. برای مثال، گروس و جان (۱۹۹۷) معتقدند که هیجان‌ها در رفتار ظاهر می‌شوند و افراد در شرایط روانی مناسب و آرام، هیجان‌های مثبت لذت، عشق، عاطفه، گرمی و احساس تندرستی و در شرایط ناآرام، هیجان‌های منفی آشفتگی، غم، تنفر، احساس آسیب‌پذیری، ترس، کم‌رویی و ملامت را بیشتر گزارش می‌کنند. فیتزپاتریک (۲۰۰۴) نیز معتقد است که در خانواده‌های دارای جهت‌گیری گفت‌وشنود چون به فرزندان فرصت شرکت در بحث و گفت‌وگو داده می‌شود، آن‌ها در روابط خود از سبک پذیرش استفاده می‌کنند و می‌آموزند که هیجان‌های خود را مدیریت و به شیوه صحیح ابراز کنند. به علاوه، در چنین خانواده‌هایی ارتباطات بین اعضای خانواده باز بوده و بین آن‌ها بحث‌هایی گسترده در رابطه با موضوع‌های مختلف صورت می‌گیرد. آرزوها، افکار، احساسات، عواطف و هیجان‌های فرزندان مورد توجه قرار می‌گیرد و در نتیجه افراد برای ابراز هیجان‌های مثبت در زندگی تمایل بیشتری دارند و در برقراری ارتباطات اجتماعی با دیگران، هیجان‌های مثبت بیشتری را ابراز می‌کنند (هسنیزا و دیگران، ۲۰۱۳). برعکس، والدینی که دارای جهت‌گیری هم‌نواپی هستند معتقدند که تبادل مکرر، باز و راحت عقاید و ارزش‌ها به طور کلی برای خانواده و به‌ویژه برای تربیت و اجتماعی‌کردن فرزندان ضرورتی ندارد (فیتزپاتریک، ۲۰۰۴). بدین ترتیب از فرزندان انتظار می‌رود تا حرف‌شنوی داشته باشند، مطابق میل والدین عمل کنند و علایق خود را در درجه دوم اهمیت قرار دهند (لیرلی و هوبر، ۲۰۱۳). وجود الگوهای سختگیرانه (چویی، ۲۰۱۲) مغایر با ویژگی استقلال‌طلبی دوران نوجوانی است که منجر به مخالفت‌جویی، افزایش تعارض والد-فرزندی، ناسازگاری روان‌شناختی، مشکلات ارتباطی با همسالان و رفتارهای پرخاشگرانه در نوجوانی می‌شود (مورالس و دیگران، ۲۰۱۴؛ فریارا و دیگران، ۲۰۱۳). همچنین در خانواده‌های هم‌نوا، والدین تصمیم‌گیرنده مسائل مهم فرزندان هستند، در نتیجه فرزندان در انجام مسائل زندگی به والدین وابستگی پیدا

گزارش نشده است تا مقایسه نتایج موجود با نتایج پژوهش‌های گذشته صورت گیرد، اما نتایج این یافته با نتایج پژوهش‌هایی با سازه مشابه (دهقانی‌زاده و دیگران، ۱۳۹۳؛ سامانی و دیگران، ۱۳۹۰) که نقش واسطه‌ای خودکارآمدی را در رابطه بین ادراک از الگوی ارتباطی خانواده با سرزندگی تحصیلی و دیگر متغیرهای واسطه‌ای مشابه را بررسی کرده‌اند، همسو است. این یافته تأییدی بر نظریه کینگ و امونز (۱۹۹۰) است که معتقدند ابرازگری هیجانی به عنوان یک متغیر واسطه‌ای مهم نقش مؤثری در کاهش تنیدگی و بیماری دارد (امونز و کلبی، ۱۹۹۵). به نظر می‌رسد جهت‌گیری گفت‌وشنود از طریق ایجاد محیطی امن و جوی سرشار از گفت‌وشنود و تعامل باز و آزاد بین اعضای خانواده، موجب تجهیز فرزندان به استفاده از ابرازگری هیجانی مثبت در شرایط ناگوار و رویارویی با رویدادهای منفی می‌شود و از این طریق به‌نحو غیرمستقیم سرزندگی تحصیلی آن‌ها را در دوره نوجوانی تامین می‌کند اما جهت‌گیری همنوایی از طریق ایجاد جوی حاکی از سلطه و نابرابری منجر به بروز ابرازگری هیجانی منفی شده، فرزندان را در انجام مسائل زندگی به والدین وابسته می‌سازد به‌گونه‌ای که به مرور زمان کمتر می‌توانند احساسات و هیجان‌های مثبت خود را ابراز کنند که در نتیجه کاهش سرزندگی تحصیلی را به دنبال دارد. این مسئله، به نوعی اهمیت جهت‌گیری گفت‌وشنود در تحول ابرازگری هیجانی مثبت را نشان می‌دهد.

در مجموع، نتایج این پژوهش نشان داد که محیط خانواده و الگوهای ارتباطی حاکم بر آن در سرزندگی تحصیلی نقش دارند. تعامل‌های خانوادگی (گفت‌وشنود) باعث افزایش توانایی نوجوان در تشخیص و درک هیجان‌های خود و اطرافیان می‌شود و این مسئله، ابرازگری هیجانی مثبت را به دنبال دارد. نوجوان در تعامل با والدین یاد می‌گیرد که چگونه به هیجان‌های دیگران به‌طور صحیح واکنش نشان دهد. خانواده‌ها با مجهز کردن فرزندان به ابرازگری هیجانی مثبت قادر خواهند بود سرزندگی تحصیلی آنان را تقویت کنند. به همین دلیل پیشنهاد می‌شود آموزش و پرورش با فراهم آوردن شرایط مناسب و ارائه برنامه‌های آموزشی از طریق مسئولان مدارس و مشاوران، یا از طریق برگزاری کلاس‌های آموزشی و

می‌کنند و این عامل منجر به کاهش اعتماد به خود و رفتارهای پرخاشگرانه و مشکلات ارتباطی با همسالان در نوجوانی می‌شود. همچنین ابراز هیجان‌های منفی بیشتر می‌شود (فیتزپاتریک، ۲۰۰۴). از طرف دیگر، تفاوت‌های فردی، ماهیت زمینه اجتماعی و فرهنگی خانواده بر ابرازگری هیجانی تأثیر می‌گذارد (کینگ و امونز و وودلی، ۱۹۹۲). در نتیجه در مواردی که سازگاری نوجوان با شرایط خانواده، حرف‌شنوی یا اطاعت بی‌چون و چرای او تشویق به همراه داشته باشد، جهت‌گیری همنوایی از طرف خانواده‌ها مثبت تلقی می‌شود (دهقانی‌زاده و دیگران، ۱۳۹۳) و این امر می‌تواند رفتار نوجوان را به سمتی سوق دهد که والدین انتظار دارند. هرچند در این شرایط نوجوان از شخصیتی رشدیافته برخوردار نخواهد شد و رفتار متناسب با محیط از خود نشان نمی‌دهد ولی به دلیل دریافت بازخورد مثبت باعث بروز ابراز صمیمیت خواهد شد که توجیهی برای ابرازگری هیجانی از نوع صمیمیت در خانواده‌های همنواست. این یافته را برخی پژوهش‌ها (یارنل و نف، ۲۰۱۳؛ چویی، ۲۰۱۲؛ هاسکت و دیگران، ۲۰۱۲؛ چانگ و دیگران، ۲۰۱۴؛ دهقانی‌زاده و دیگران، ۱۳۹۳) تأیید می‌کند.

یافته دیگر پژوهش در زمینه بررسی اثر متغیر واسطه‌ای ابرازگری هیجانی در رابطه بین الگوهای ارتباطی خانواده و سرزندگی تحصیلی بود که نشان داد جهت‌گیری گفت‌وشنود علاوه بر تأثیر مستقیم بر سرزندگی تحصیلی به صورت غیرمستقیم و با واسطه ابرازگری هیجانی مثبت و منفی در سرزندگی تحصیلی نقش دارد. یعنی جهت‌گیری گفت‌وشنود با افزایش ابرازگری هیجانی مثبت و با کاهش ابرازگری هیجانی منفی به افزایش سرزندگی تحصیلی منجر می‌شود. این در حالی است که جهت‌گیری همنوایی خانواده تنها به صورت غیرمستقیم و از طریق ابرازگری هیجانی پیش‌بینی‌کننده سرزندگی تحصیلی است. این یافته از یافته‌های مهم پژوهش حاضر است زیرا نقش واسطه‌ای ابرازگری هیجانی را در رابطه بین الگوهای ارتباطی خانواده و سرزندگی تحصیلی مورد تأیید قرار می‌دهد. هر چند پژوهشی در رابطه با بررسی نقش واسطه‌ای ابرازگری هیجانی در رابطه بین الگوهای ارتباطی خانواده و سرزندگی تحصیلی

واسطه‌گری تنظیم شناختی هیجان برای سبک والدگری و مشکلات هیجانی. *مجله روش‌ها و مدل‌های روان‌شناختی*، ۱ (۳)، ۱۱۹-۱۳۳.

سبزی، ن. و شیخ‌الاسلامی، ر. (۱۳۹۴). نقش واسطه‌ای نمودافتگی عاطفی در رابطه بین الگوهای ارتباطی خانواده و همدلی. *فصلنامه روان‌شناسی تحولی: روان‌شناسان ایرانی*، ۱۲ (۴۶)، ۱۵۳-۱۴۱.

صبری، م.، فولادچنگ، م.، محمدی‌دهقانی، م. و گلزار، ح. ر. (۱۳۹۲). رابطه بین ابعاد الگوهای ارتباطی خانواده و تاب‌آوری در دانش‌آموزان: نقش میانجی‌گری هوش هیجانی. *مجله روش‌ها و مدل‌های روان‌شناختی*، ۵ (۱۸)، ۱۲۸-۱۰۹.

فرخی، ا. و سبزی، ن. (۱۳۹۴). شادکامی و ادراک الگوهای ارتباطی خانواده: نقش واسطه‌ای سرمایه روان‌شناختی. *فصلنامه روان‌شناسی تحولی: روان‌شناسان ایرانی*، ۱۱ (۴۳)، ۳۲۴-۳۱۳.

کشتکاران، ط. (۱۳۸۸). رابطه الگوهای ارتباطی خانواده با تاب‌آوری در دانشجویان دانشگاه شیراز. *مجله دانش و پژوهش در روان‌شناسی کاربردی دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان*، ۱۱ (۳۹)، ۵۵-۴۳. کوروش‌نیا، م. (۱۳۸۵). تأثیر ابعاد الگوهای ارتباطی خانواده بر سازگاری. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه شیراز.

مرادی، م. و چراغی، ا. (۱۳۹۳). الگوی علی تجربی از روابط بین ادراک از الگوهای ارتباط خانواده، ادراک از ساختار کلاس، انگیزش و خودگردانی تحصیلی و سرزندگی تحصیلی در نوجوانان دبیرستانی. *مجله مطالعات آموزش و یادگیری*، ۲ (۶۶)، ۳۳۱-۳۰۴.

نیازآذری، ک. (۱۳۹۲). بررسی تأثیر شادابی و نشاط در پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان متوسطه شهرستان ساری. *فصلنامه مطالعات برنامه‌ریزی آموزشی*، ۲ (۳)، ۵۷-۳۵.

هاشمی، ز. و جوکار، ب. (۱۳۹۳). پیش‌بینی تاب‌آوری تحصیلی و هیجانی بر مبنای عوامل روان‌شناختی، خانوادگی و اجتماعی: مقایسه نیم‌مرخ پیش‌بینی ابعاد تاب‌آوری هیجانی و تحصیلی. *فصلنامه مطالعات روان‌شناختی*، ۱۰ (۴)، ۱۶۲-۱۳۷.

Chaffee, S. H., McLeod, J. M., & Atkin, C. K. (1971). Parental influence on adolescent media use. *American Behavioral Scientist*, 14, 323-340.

Chnga, G. S., Wildb, E., Hollmannb, J., & Otterpohl,

کارگاه‌های ویژه والدین برای بهبود روابط والد-فرزند و تغییر الگوهای ارتباطی خانواده‌ها از جهت‌گیری همنوایی به سمت گفت‌و شنود، به سرزندگی تحصیلی فرزندان کمک کند و از این طریق زمینه سلامتی و بهزیستی روانی سازندگان آینده کشور بیشتر فراهم شود. توجه به تأثیر عوامل مؤثر در سرزندگی تحصیلی برای برنامه‌ریزی آموزشی دوره‌های مختلف تحصیلی ضروری به نظر می‌رسد (نیازآذری، ۱۳۹۲؛ فرخی و سبزی، ۱۳۹۴). ارزش کاربردی نتایج این پژوهش اطلاعاتی است که در راستای مداخله‌های اثربخش مبتنی بر ابرازگری هیجانی در اختیار سیاست‌گذاران تعلیم و تربیت و مشاوران مدارس و درمانگران قرار می‌دهد.

از محدودیت‌های این پژوهش محدود بودن آزمودنی‌ها به گروه دانش‌آموزان متوسطه اول و دوم است. از این‌رو تعمیم یافته‌ها به سایر گروه‌ها و دوره‌های تحصیلی باید با احتیاط همراه باشد و بهتر است در جامعه‌های آماری بزرگ‌تر و متفاوت از جمله دانشجویان نیز مورد بررسی قرار گیرد. به دلیل اهمیتی که سرزندگی تحصیلی در زندگی تحصیلی افراد دارد، پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آینده به مطالعه بیشتر عوامل پیش‌بیننده اثرگذار از قبیل حمایت اجتماعی یا فرهنگ مدرسه و نیز پیامدهای این سازه در زندگی دانش‌آموزان و دیگر گروه‌های جامعه پرداخته شود. کمبود پژوهش‌های انجام‌شده یا حداقل گزارش‌شده بالاخص در مورد سرزندگی تحصیلی تا نتایج به دست آمده با اطمینان بیشتر مورد استفاده قرار گیرد، از دیگر محدودیت‌های پژوهش بود.

منابع

دهقانی‌زاده، ع.، حسین‌چاری، م.، مرادی، م. و سلیمانی‌خشاب، م. (۱۳۹۳). سرزندگی تحصیلی و ادراک از الگوهای ارتباطات خانواده و ساختار کلاس: نقش واسطه‌ای ابعاد خودکارآمدی. *فصلنامه روان‌شناسی تربیتی*، ۳۳ (۱۰)، ۸۳-۶۳.

رفیعی‌نیا، پ.، رسول‌زاده‌طباطبایی، ک. و آزادفلاح، پ. (۱۳۸۵). رابطه سبک‌های ابراز هیجان با سلامت عمومی در دانشجویان. *مجله روان‌شناسی*، ۱ (۱۰)، ۱۰۴-۸۴.

سامانی، س.، سهرابی‌شکفتی، ن. و منصور، س. س. (۱۳۹۰). نقش

- lation strategies and psychological adjustment in adolescents with a chronic disease. *Journal of Adolescence*, 32, 449-454.
- Gross, J. J., & John, O. P. (1997). Revealing feelings: Facets of emotional expressivity in self reports, peer ratings, and behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 72(2), 435-448.
- Haskett, M. E., Stelter, R., Proffit, K., & Nice, R. (2012). Parent emotional expressiveness and children's self-regulation: Associations with abused children's school functioning. *Child Abuse & Neglect*, 36(4), 296-307.
- Hasniza, C. N., Yusoff, F., & Hasim, M. S. (2013). Communication patterns of Malay families in Terengganu. *Malaysia Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 102, 635-642.
- King, L. A. (2003). Ambivalence over emotional expression and reading emotions in situations and faces. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(3), 753-762.
- King, L. A., & Emmons, R. A. (1990). Conflict over emotional expression: Psychological and physical correlates. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58(5), 864-877.
- King, L. A., Emmons, R. A., & Woodley, S. (1992). The structure of inhibition. *Journal of Research in Personality*, 26, 85-102.
- Kline, R. B. (2011). *Principles and practice of structural equation modeling* (3rd ed). New York, London: The Guilford press.
- Kring, A. M., Smith, D. A., & Neale, J. M. (2002). Individual differences in dispositional expressiveness: Development and validation of Emotional Expressivity Scale. *Journal of Personality and Social Psychology*, 83(1), 105-120.
- N. (2014). Children's evaluative skills in informal reasoning: The role of parenting practices and communication patterns learning. *Culture and Social Interaction*, 3(2), 88-97.
- Choi, W. K. (2012). The relationship between family cohesion and intimacy in dating relationship: A study based on attachment and exchange theories. *Discovery- SS Student E-Journal*, 1, 91-109.
- Duijn, M., Rosenstiel, I. V., Schats, W., Smallenbroek, C., & Dahmen, R. (2011). Vitality and health: A lifestyle programme for employees. *European Journal of Integrative Medicine*, 3, 97-110.
- Emmons, R. A., & Colby, P. M. (1995). Emotional conflict and well being, relation to perceived availability, daily utilization, and observer reports of social support. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68(5), 47-55.
- Farahati, M. (2011). Relationship between family communication patterns with locus of control, self-esteem, shyness and communication skills in adolescents. *European Psychiatry*, 26(1), 282-292.
- Ferreira, M., Nelas, P., Duarte, J., Grilo, C., & Nave, F. (2013). Family culture and adolescent sexuality. *Atención Primaria*, 45(2), 216-222.
- Fitzpatrick, M. A. (2004). The family communication patterns theory: Observations on its development and application. *Journal of Family Communication*, 4, 167-179.
- Fitzpatrick, M. A., & Ritchie, L. D. (1994). Communication schemata within the family: Multiple perspective on family interaction. *Human Communication Research*, 20, 275-301.
- Garnefski, N., Koopman, H., Kraaij, V., & Cate, R. (2009). Brief report: Cognitive emotion regu-

- Martin, A., Colmer, S., Davey, L., & Marsh, H. (2010). Longitudinal modelling of academic buoyancy and motivation: Do the 5 Cs hold up over time? *British Journal of Educational Psychology, 80*(3), 473-496.
- Matejevic, M., Todorovic, J., & Jovanovic, D. (2014). Patterns of family functioning and dimensions of parenting style. *Social and Behavioral Sciences, 141*, 431-437.
- Morales, J. F., Ristina, E. C., Jankowski, K. S., Vollmer, C., & Randler, C. (2014). Evening adolescents: The role of family relationships and pubertal development. *Journal of Adolescence, 37*, 425-432.
- Nikolaeva, A. (2014). Realization of the category of expressivity in communicative situations. *Social and Behavioral Sciences, 158*(19), 12-17.
- Putwain, D. W., Connors, L., Symes, W., & Douglas-Osborn, E. (2012). Is academic buoyancy anything more than adaptive coping? *Anxiety, Stress and Coping: An International Journal, 25*, 349-358.
- Salovey, P., Bedall, B. T., Detweiler, J. B., & Mayer, J. D. (2000). Current direction in emotional intelligence research. In M. Lewis & J. M. Haviland - Jones, (Eds.), *Handbook of emotions* (PP.265-280). New York: The Guilford Press.
- Seligman, M. E. P. (2002). *Authentic happiness: Using the new positive psychology to realize your potential for lasting fulfillment*. New York: Free Press.
- Slavinskiene, J. A., & Zardeckaite-Matulaitiene, K. (2014). Importance of alcohol-related expectations and emotional expressivity for prediction of motivation to refuse alcohol in alcohol-
Psychology, 66(5), 934-949.
- Lyerly, J. E., & Huber, L. R. (2013). The role of family conflict on risky sexual behavior in adolescents aged 15 to 21. *Annals of Epidemiology, 23*(4), 233-235.
- Martin, A. J., Ginns, P., Brackett, M. A., Malmberg, L. E., & Hall, J. (2013). Academic buoyancy and psychological risk: Exploring reciprocal relationships. *Learning and Individual Differences, 27*, 128-133.
- Martin, A. J. (2012). Academic buoyancy and academic outcomes: Towards a further understanding of students with Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder (ADHD), students without ADHD, and academic buoyancy itself. *British Journal of Educational Psychology, 84*(1), 86-107.
- Martin, A. J. (2015). Academic buoyancy and academic resilience: Exploring everyday and classic resilience in the face of academic adversity. *School Psychology International (in press)*.
- Martin, A. J., & Marsh, H. W. (2006). Academic resilience and its psychological and educational correlates: A construct validity approach. *Psychology in the Schools, 43*(3), 267-281.
- Martin, A. J., & Marsh, H. W. (2008). Academic buoyancy: Towards an understanding of students everyday academic resilience. *Journal of School Psychology, 46*, 53-83.
- Martin, A. J., & Marsh, H. W. (2009). Academic resilience and academic buoyancy: Multi-dimensional and hierarchical conceptual framing of causes, correlates, and cognate constructs. *Oxford Review of Education, 35*, 353-370.

- theory perspective. *Psychology of Sport and Exercise*, 13, 407-417.
- Tellegen, A. (1982). The analysis of consistency in personality assessment. *Journal of Personality*, 56(3), 621-630.
- Yarnell, I. M., & Neff, K. D. (2013). Self-compassion, interpersonal conflict resolutions, and well-being. *Self and Identity*, 12, 146-159.
- dependent patients. *Department of Theoretical Psychology*, 50, 169-174.
- Snatrock, J. W. (2008). *Essentials of life span development* (3rd ed). New York: McGraw-Hill Humanities.
- Solberg, P. A., Hopkins, W. G., Ommundsen, Y., & Halvari, H. (2012). Effects of three training types on vitality among older adults: A self-determination

